

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาที่ทำให้เด็กในวัยเรียนไม่ได้รับการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่เกี่ยวกับการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี และศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาให้เด็กได้รับการศึกษา ของ ตำบลยู่หว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยวิธีการวิจัย เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) มีรายละเอียดดังนี้

ผู้มีส่วนร่วมในงานวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีประชากรที่มีส่วนร่วมในงานวิจัยได้แก่

ผู้ร่วมวิจัย ประกอบด้วยบุคคล 3 ฝ่าย ดังนี้

1. ฝ่ายผู้วิจัย ประกอบด้วย หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอสันป่าตอง ผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอสันป่าตอง เป็นที่ปรึกษางานวิจัยผู้วิจัยและ คณะศึกษานิเทศก์สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสันป่าตอง เป็นผู้ช่วยวิจัย
2. ฝ่ายปฏิบัติการ คือ ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ตำบลยู่หว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 15 คน ผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการบริหารสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 11 คน
3. ฝ่ายผู้ปกครอง ประกอบด้วย ผู้ปกครองของเด็กกลุ่มเป้าหมายที่ไม่ได้รับการศึกษาภาคบังคับ จำนวน 28 คน

ซึ่งแต่ละฝ่ายมีบทบาทของการมีส่วนร่วมในการวิจัยดังนี้

ฝ่ายนักวิจัย เป็นผู้รับผิดชอบงานส่งเสริมและพัฒนาการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี และเป็นผู้สนใจศึกษาทฤษฎี และระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และมีความประสงค์ที่จะนำวิธีการวิจัยดังกล่าว มาหาวิธีการที่จะทำให้เด็กในวัยเรียนในตำบลยู่หว่า ได้รับการศึกษาภาคบังคับ 9 ปีครบทุกคน ให้ประสบความสำเร็จ โดยมีบทบาทที่สำคัญคือ ประสานงาน และกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องตลอดกระบวนการวิจัย และนำกระบวนการมีส่วนร่วมนี้ไปพัฒนาและ ส่งเสริมการแก้ปัญหาอื่น ๆ ในการจัดการศึกษาต่อไป

ฝ่ายปฏิบัติการ ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน เป็นผู้มีหน้าที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับเด็กวัย 6-16 ปี บทบาทที่สำคัญคือ การสร้างความตระหนักให้แก่เด็กและผู้ปกครอง เห็นความสำคัญของการศึกษา จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เด็กอยากเรียนรู้และประสานความร่วมมือกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย นอกจากนี้ ฝ่ายปฏิบัติการยังมีผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความนับถือ มีส่วนในการจัดสรรงบประมาณส่วนท้องถิ่น โดยมีบทบาทที่สำคัญคือ เป็นแกนนำฝ่ายชาวบ้านในการสร้างความตระหนักให้แก่ผู้ปกครองให้เห็นความสำคัญของการศึกษา จัดสรรงบประมาณเพื่อช่วยเหลือนักเรียน ผู้ปกครองที่ขาดแคลน ตลอดจนประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ

ฝ่ายผู้ปกครองนักเรียน เป็นผู้มุ่งหวังให้เด็กได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น บทบาทที่สำคัญคือ การตระหนักถึงความสำคัญในการที่จะทำให้บุตรหลานของตนได้รับการศึกษาจนจบการศึกษาระดับ 9 ปี โดยเป็นผู้สนับสนุนและกระตุ้นให้เด็กได้เรียนต่อ และไม่ออกกลางคันก่อนจบการศึกษาระดับ 9 ปี

ขั้นตอนการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาประยุกต์ และกำหนดเป็นกระบวนการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. การสร้างความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา
2. การศึกษาปัญหาและวิเคราะห์ปัญหา
3. การวางแผนปฏิบัติงาน
4. การปฏิบัติงานตามแผน
5. การประเมินผล

1. การสร้างความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนของการวิจัย และสร้างความตระหนัก ให้เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทั้ง 3 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายผู้วิจัย ฝ่ายปฏิบัติการและฝ่ายผู้ปกครองนักเรียน ซึ่งก่อนการวิจัยยังไม่มี การประสานสัมพันธ์กัน การปฏิบัติงานเป็นไปตามภาระหน้าที่และความต้องการของแต่ละฝ่าย เมื่อเข้าร่วมโครงการวิจัย ผู้วิจัยซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี และมีความสนใจ ที่จะใช้การวิจัยแบบมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ภาระหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนในการจัดการศึกษา และความต้องการที่จะให้เด็กได้รับการศึกษาของผู้ปกครอง ทำให้เกิดความร่วมมือกัน

แก้ปัญหาให้เด็กได้เรียนต่อในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้นไม่ว่าในระบบโรงเรียน หรือนอกระบบโรงเรียน

2. การศึกษาปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาของเด็ก

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงจากทุกฝ่ายอย่างละเอียด และครบถ้วน เกี่ยวกับปัญหาของเด็กที่ไม่เรียนต่อ หรือเด็กที่ออกกลางคันก่อนจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีการศึกษาปัญหา โดยวิธีการสำรวจสำมะโนประชากรเด็กวัยเรียนเพื่อหาข้อมูลประชากรที่ไม่ได้รับการศึกษา แล้วดำเนินการสัมภาษณ์ ผู้ปกครองนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย เพื่อทราบปัญหาการไม่เรียนต่อของนักเรียน ใช้วิธีการประชุม และการสนทนากลุ่ม เพื่อผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายรับรู้และตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาและความจำเป็นในการจัดการศึกษาภาคบังคับหาสาเหตุที่เด็กไม่ได้รับการศึกษา เพื่อนำไปสู่การวางแผนการปฏิบัติงานร่วมกันต่อไป

3. การวางแผนปฏิบัติงาน

จากการศึกษาสาเหตุที่เด็กไม่เรียนต่อและออกกลางคัน โดยวิธีการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่ม และการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยยังใช้วิธีการดังกล่าวระดมการมีส่วนร่วมเพื่อวางแผนการปฏิบัติงานให้เด็กได้เรียนต่อให้ครบทุกคน ในขั้นตอนนี้ ได้สร้างทางเลือกวิธีการแก้ปัญหาอย่างหลากหลาย โดยทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมกันพิจารณาถึงแผนการแก้ปัญหาที่ทุกฝ่ายเห็นว่าเหมาะสมกับสภาพของชุมชนมากที่สุด

4. การปฏิบัติตามแผน

ในขั้นตอนนี้ ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยทุกฝ่ายนำแผนการดำเนินงานแก้ปัญหาที่คิดร่วมกันไปปฏิบัติตามแผนดังกล่าว

5. การติดตามและประเมินผล

การปฏิบัติงานในขั้นตอนนี้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการร่วมกันติดตามทั้งในระหว่างการปฏิบัติงานและสิ้นสุดการปฏิบัติงาน โดยร่วมกันหาข้อสรุป หาจุดเด่น จุดด้อย ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงาน และร่วมกันหาแนวทางในการแก้ปัญหาในครั้งต่อไป

เครื่องมือรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือตัวผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย ซึ่งต้องศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องทุกอย่าง และอย่างลึกซึ้ง ตลอดจนประสานงานกับทุกฝ่าย ซึ่งการรวบรวมข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยได้ใช้วิธีเข้าไปมีส่วนร่วม และใช้วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์อย่างไม่มีโครงสร้าง การสนทนากลุ่ม การประชุมกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีดังนี้

1. แบบสำรวจข้อมูลเด็กที่ไม่ได้รับการศึกษา มี 2 ชุด คือ
 - 1.1 แบบสำรวจเด็กอายุ 6 – 16 ปีในตำบลหว่าทุกคน
 - 1.2 แบบสำรวจเด็กที่กำลังเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในตำบลหว่าที่มี

แนวโน้มจะไม่เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

2. แบบสัมภาษณ์อย่างไม่มีโครงสร้าง เพื่อรวบรวมข้อมูลปัญหาการออกกลางคัน การไม่เรียนต่อของเด็กกลุ่มเป้าหมาย จากผู้ปกครอง ผู้บริหารโรงเรียน ครู

3. การประชุมผู้มีส่วนร่วม กรอบการประชุม เพื่อตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางการแก้ปัญหา วางแผนการแก้ปัญหา

4. การสนทนากลุ่ม ใช้แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม ผู้บริหารโรงเรียน กลุ่มผู้ปกครอง กลุ่มครู และกลุ่มผู้นำชุมชน เพื่อประเมินผลการปฏิบัติงาน กระบวนการมีส่วนร่วม และโอกาสของเด็กที่จะได้เรียน

ผู้วิจัยได้สร้างแนวทางการสัมภาษณ์ และแนวทางการสนทนากลุ่ม นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) และนำไปทดลองใช้ เพื่อหาข้อบกพร่องและนำข้อบกพร่องมาปรับปรุงแก้ไข ก่อนนำไปใช้จริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

แหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้แหล่งข้อมูลจากหลายแหล่ง เข้ามาประกอบการตัดสินใจในครั้งนี้ได้แก่

1. แหล่งข้อมูลด้านบุคคล ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครู ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ที่เข้ามามีส่วนร่วมในงานวิจัย รวมทั้งเด็กกลุ่มเป้าหมาย
2. ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร
3. ข้อมูลจากการวิเคราะห์วิจารณ์ด้วยตนเอง โดยใช้ข้อมูลที่ได้จาก

กระบวนการวิจัย

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวิธีการรวบรวมข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

1. เมื่อผู้วิจัยได้รับอนุญาตให้นำเอากระบวนการวิจัยมาทดลองใช้ในการนำร่องการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี จึงได้แจ้งให้ผู้บริหาร โรงเรียน ครูผู้สอน ผู้นำชุมชน ทราบเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขั้นตอนในกระบวนการวิจัย และขอความร่วมมือในการเข้าร่วมกระบวนการวิจัย
2. ขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ทะเบียนราษฎร์ อำเภอสนป่าตอง พิมพ์ข้อมูลประชากรที่อายุระหว่าง 6 – 16 ปี ที่อยู่ในตำบลยุหว่าทุกคน แล้วขอความร่วมมือจากคณะครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสนป่าตอง ที่มีภูมิลำเนาในตำบลยุหว่า เก็บข้อมูลประชากรเป็นรายบุคคล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลประชากรทั้งหมดเพื่อใช้ในการวิจัยในขั้นต่อไป
3. สํารวจข้อมูลนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทุกโรงเรียนที่มีแนวโน้มจะไม่เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา ในปีการศึกษา 2544
4. เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงจากทุกฝ่ายอย่างละเอียด และครบถ้วน เกี่ยวกับปัญหาของเด็กที่ไม่เรียนต่อ หรือเด็กที่ออกกลางคันก่อนจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีการศึกษาปัญหา และแนวทางในการแก้ปัญหาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียด เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม
5. ประชุมผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัย เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของ การวิจัย ขั้นตอนและกระบวนการวิจัย รวมทั้งร่วมกันดำเนินงานตามกระบวนการวิจัย ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดกระบวนการวิจัย
6. ในระหว่างการดำเนินงานในกระบวนการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเข้าร่วมและสังเกต (Participant - Observation) และใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ในการประชุมกลุ่ม การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ดำเนินงานดังนี้

6.1 การสัมภาษณ์

การศึกษาปัญหาของเด็ก โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือการค้นหาความจริงที่เกี่ยวข้องกับปัญหา และการมีส่วนร่วม พร้อมทั้งสังเกตพฤติกรรมในการให้ข้อมูลของผู้ถูกสัมภาษณ์ เพื่อประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงเป็นผู้ศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยใช้เครื่องบันทึกเสียงขณะสัมภาษณ์ และนำมา

ถอดความคำต่อคำ เพื่อจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบต่อไป โดยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยดังนี้

- 1) สัมภาษณ์ผู้ปกครองเด็กวัยเรียนที่มีเด็กในปกครองไม่ได้รับการศึกษา ในประเด็นปัญหาของการไม่ได้เรียนต่อ หรือการออกกลางคันของเด็ก วิธีการแก้ปัญหาของผู้ปกครอง ประเด็นความต้องการความช่วยเหลือจากชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โรงเรียน ในการสนับสนุนให้เด็กในปกครองได้รับการศึกษา
- 2) สัมภาษณ์เด็กกลุ่มเป้าหมายที่ไม่เรียนต่อและออกกลางคัน ในประเด็นปัญหาของการไม่เรียนของเด็ก
- 3) สัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน ครูประจำชั้นของนักเรียนในกลุ่มเป้าหมาย ในประเด็นของการไม่เรียนต่อของเด็กกลุ่มเป้าหมาย และการช่วยเหลือเด็กที่ผ่านมา

6.2 การประชุมกลุ่ม

ผู้วิจัยได้ดำเนินการประชุม ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้บริหารโรงเรียน คณะครูและคณะกรรมการสถานศึกษา สมาชิกสภาตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ปกครองเด็กที่ไม่เรียนต่อ โดยมีวัตถุประสงค์ในการประชุมดังนี้

- 1) เพื่อประชุมชี้แจงแก่ผู้เกี่ยวข้องให้เข้าใจ เกี่ยวกับการศึกษาภาคบังคับ และการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งการเห็นคุณค่าของการให้เด็กในวัยเรียนได้เรียนจนสำเร็จการศึกษา ภาคบังคับ 9 ปี
- 2) เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องเสนอปัญหา และสาเหตุของเด็กในวัยเรียนที่ไม่ได้รับการศึกษาจนสำเร็จการศึกษาภาคบังคับ
- 3) เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้เสนอทางเลือกในการแก้ปัญหาประเมินทางเลือกในการแก้ปัญหาร่วมกัน ระหว่างผู้บริหารในระดับอำเภอ ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ผู้บริหารโรงเรียน และคณะครู ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนและ ผลักดันให้เด็กได้รับการศึกษาจนสำเร็จการศึกษาภาคบังคับ
- 4) เพื่อวางแผนการดำเนินงาน กำหนดรายละเอียด แผนการดำเนินงาน โดยการทำงานกำหนดมาตรการ หลักการ เป้าหมายการดำเนินงาน วิธีดำเนินงาน กำหนดวิธีการ กำหนดเวลา งบประมาณ ผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรม วิธีการติดตามและประเมินผล

จากการศึกษาทฤษฎีและขั้นตอนการทำงาน ที่สร้างพลังการทำงานร่วมกัน หลาย ๆ วิธี ผู้วิจัยเห็นว่าขั้นตอนของกระบวนการ AIC เป็นวิธีการหนึ่งที่เหมาะสมนำมาใช้ในกระบวนการวิจัยครั้งนี้เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้มีส่วนร่วมในการทำงาน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากผลที่เกิดขึ้นมาคิดวางแผนการทำงานร่วมกัน ผู้วิจัยจึงได้นำขั้นตอนของกระบวนการ AIC มาปรับใช้ในการประชุมกลุ่มย่อย โดยได้กำหนดขั้นตอนการประชุมกลุ่มดังนี้

ขั้นตอนที่ 1

- 1) ทำความรู้จักเพื่อสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง
- 2) สร้างความเข้าใจและเห็นคุณค่าของการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี
- 3) เปิดโอกาสให้ทุกคนได้เสนอความคิดเห็น ปัญหา ความต้องการ และความรู้สึกรักของตนเอง

- 4) สรุปรวบรวมสาเหตุของปัญหา
- 5) ลำดับความสำคัญของปัญหา
- 6) สรุปความต้องการและความคิดเห็นของกลุ่ม

ขั้นตอนที่ 2

- 1) แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ปกครอง กลุ่มผู้นำชุมชน และ กลุ่มผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน เพื่อให้แต่ละกลุ่มเสนอทางเลือกในการแก้ปัญหา

- 2) ประชุมร่วมกัน นำวิธีการของแต่ละกลุ่มมาจัดหมวดหมู่ในการแก้ปัญหา ร่วมกัน กำหนดมาตรการ หลักการ วิธียุติธรรม กำหนดเวลา งบประมาณ ผู้รับผิดชอบ ในแต่ละกิจกรรม และวิธีการติดตามและประเมินผล

ขั้นตอนที่ 3

- มอบหมายภารกิจให้ผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละฝ่ายไปดำเนินการตามข้อตกลง ร่วมกัน

6.3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

เนื่องจากการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา เป็นการศึกษาแนวคิดและทัศนะของผู้ที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานจัดการศึกษา ทั้งฝ่ายบุคลากรในชุมชน ผู้ปกครอง ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน ในลักษณะที่เป็นความคิดเห็น ทัศนคติที่ร่วมกัน หรือแตกต่างกันในกลุ่ม และในฐานะที่การมีส่วนร่วมของชุมชน โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ จัดเป็นกระบวนการทางสังคม ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการ

ศึกษาความคิดเห็นของกลุ่ม การประเมินการทำงานของกลุ่มโดยการจัดกลุ่มสนทนา ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในการศึกษาข้อมูลตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้พลวัตรของกลุ่ม (Group Dynamic) เป็นสิ่งกระตุ้นให้แต่ละคนในกลุ่มแสดงความคิดเห็นและทักษะของตนออกมาอย่างเปิดเผยและจริงใจ โดยการจัดกลุ่มสนทนา กลุ่มละประมาณ 8-10 คน โดยผู้วิจัยได้เลือกบุคคลที่เข้ามาร่วมแต่ละกลุ่ม มีคุณลักษณะพื้นฐานที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่กลุ่มผู้ปกครอง กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้บริหารโรงเรียน และกลุ่มครูผู้สอน โดยผู้วิจัยได้สร้างแนวคำถามที่ใช้ในการดำเนินการจัดสนทนาในลักษณะของแนวคำถามถึง ความรู้สึก การตัดสินใจ การใช้ เหตุผล การระดมความคิด โดยความคิดเห็นของคน ๆ หนึ่งในกลุ่มสนทนา อาจไปกระตุ้นให้คนอื่น ๆ ในกลุ่มพูด และแสดงความคิดเห็นเพราะการสนทนากลุ่มเป็นการให้หลัก การปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม (Group interaction) เป็นเครื่องมือกระตุ้นให้ได้ข้อมูลและคำตอบ อย่างครบถ้วน

ในการจัดกลุ่มสนทนาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้ คือ

1. การเตรียมการก่อนการจัดกลุ่มสนทนา

1.1 การกำหนดหัวข้อและประเด็นแนวคำถามที่จะใช้ในการจัดกลุ่มสนทนา

ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อประเด็นและแนวคำถามจากวัตถุประสงค์ของการวิจัย และปัญหาในการวิจัยออกเป็นร่างแนวคำถามย่อย แล้วนำแนวคำถามย่อยมาเรียบเรียงเป็นข้อคำถาม จัดลำดับเพื่อนำการสนทนาเป็นขั้นตอน และจัดลำดับความคิดให้เป็นหมวดหมู่

1.2 การเตรียมบุคคลในการจัดกลุ่มสนทนา ผู้วิจัยได้จัดเตรียมบุคลากร

ในการร่วมกันจัดกลุ่มสนทนากลุ่มดังนี้

1.2.1 ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) คือ ผู้ดำเนินการสนทนาเป็นผู้ถามคำถาม ตลอดจนกำกับการสนทนาให้เป็นไปตามแนวทางของหัวข้อที่จะศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนตรงกับประเด็นที่จะศึกษาและละเอียดที่สุดในเวลาที่กำหนด ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากเพื่อนศึกษานิเทศก์ เป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม เนื่องจากท่านเป็นผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษาในกลุ่มโรงเรียนยุพหัว คู่เคียงกับผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน และผู้นำชุมชนในตำบลยุพหัวเป็นอย่างดี และเป็นผู้มีประสบการณ์ในการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการจัดกลุ่มสนทนามาแล้วหลายครั้ง จึงสามารถที่จะควบคุมประเด็นการสนทนากลุ่ม สามารถชักจูงให้สมาชิกกลุ่มแสดงความคิดเห็น ตลอดจนการสร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง ผู้ร่วมสนทนา รู้สึกเป็นอิสระที่จะแสดงความคิดเห็นและร่วมในการสนทนากลุ่ม ซึ่งทำให้ผู้ร่วมสนทนาเข้าใจและสามารถตอบคำถามได้ตรงประเด็น

1.2.2 ผู้จดบันทึกคำสนทนา (Note – taker) คือ ผู้ทำหน้าที่จดคำพูดทุกคำพูดในการสนทนากลุ่มให้ได้มากที่สุด รวมทั้งจดกริยาท่าทางของสมาชิกผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนา เพราะในการจัดกลุ่มสนทนา แม้ว่าในขณะที่จัดกลุ่มสนทนา อาจจะมีผู้ร่วมกลุ่มสนทนาบางคนนิ่งเฉย ไม่แสดงความคิดเห็น แต่ก็ต้องรับฟังความคิดเห็นของสมาชิก และแสดงท่าทีเห็นด้วย ชื่นชม หรือไม่เห็นด้วยโดยแสดงออกทางแววตาหรือท่าทาง เช่น การพยักหน้า การส่ายหน้า การเฉยเมยกับการแสดงความคิดเห็นของสมาชิก ซึ่งผู้จดบันทึกคำสนทนาจะสังเกตและบันทึกสิ่งเหล่านี้ไว้ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยในอนาคตที่จะนำมาใช้ประกอบการศึกษาถึงบรรยากาศของการจัดกลุ่มสนทนาแต่ละครั้ง นอกจากนี้ ผู้จดบันทึกคำสนทนาต้องทำหน้าที่ช่วยผู้ดำเนินการสนทนา โดยเป็นผู้คอยเตือนผู้ดำเนินการสนทนาให้ถามบางคำถามที่ละเอียดหรือลืมหืมถามหรือถามซ้ำไป โดยก่อนเริ่มการสนทนากลุ่มทุกครั้งผู้จดบันทึกการสนทนากลุ่มได้จัดทำแผนผังการนั่งสนทนาให้ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ทราบว่ามีสมาชิกในกลุ่มแต่ละคนนั่งในตำแหน่งใด เพื่อช่วยให้การดำเนินการเป็นไปด้วยบรรยากาศที่ดี และผู้จดบันทึกคำสนทนาก็สามารถจดบันทึกคำสนทนาได้ง่ายขึ้น ซึ่งในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้จดบันทึกคำสนทนาด้วยตนเอง และขอความร่วมมือจากครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ในการจดบันทึกคำสนทนากลุ่มมาแล้ว อีก 1 คน เป็นผู้จดบันทึกคำสนทนากลุ่ม

1.2.3 เจ้าหน้าที่บริการทั่วไป (Providers) และผู้คอยกันไม่ให้ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการจัดสนทนากลุ่มให้ออกไปจากสถานที่ที่ใช้ในการจัดสนทนา รวมทั้งทำหน้าที่บริการเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้อยู่ในกลุ่มสนทนา โดยการบริการน้ำดื่ม ขนม บันทึกละเอียดเปลี่ยนเทป ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ธุรการสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอจำนวน 2 คน เป็นผู้ให้บริการทั่วไป

1.3 การเตรียมอุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูลในการจัดกลุ่มสนทนา อุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ คือ เทปบันทึกเสียง เพราะตลอดเวลาของการสนทนา จะมีการถกประเด็นปัญหา มีการโต้แย้ง การแสดงความคิดเห็น บางครั้งมีการพูดพร้อมกันหลายคน และพูดได้ตอบกันอย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้จดบันทึกคำสนทนามันทักไม่ทันจึงต้องบันทึกเสียงเอาไว้ เพราะการแสดงความคิดเห็นสอดคล้องกัน โต้แย้งกัน หรือการถกประเด็นกันด้วยเหตุผลเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย ดังนั้น เทปบันทึกเสียงจึงเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญในการบันทึกข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาวิเคราะห์ ตีความ และหาข้อสรุปเชิงทฤษฎีในภายหลัง โดยเทปบันทึกเสียงที่ใช้ในการสนทนากลุ่มใช้เป็น 2 ชุด บันทึกข้อมูลเหลื่อมกันประมาณ 5 นาที เพื่อการบันทึกข้อมูลในกรณีที่เปลี่ยนม้วนเทป และเป็นประโยชน์ในการป้องกันความผิดพลาดกรณีที่เทปเครื่องหนึ่งขัดข้อง ในการจัดสนทนากลุ่มครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เป็นผู้ตรวจสอบ

เครื่องบันทึกเสียงให้อยู่ในสภาพที่พร้อมสมบูรณ์ พร้อมใช้งาน และใช้เครื่องบันทึกเสียงที่ใช้พลังงานจากถ่านไฟฉาย เพื่อป้องกันไฟฟ้าดับ ระหว่างการจัดกลุ่มสนทนา

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดบันทึกการจัดกลุ่มสนทนาได้แก่ ดินสอ ปากกา ขงลบ กระดาษ อุปกรณ์สำหรับเจ้าหน้าที่บริการทั่วไป เช่น เครื่องดื่ม แก้วน้ำ ขนมน เป็นต้น

1.4 สถานที่จัดกลุ่มสนทนา ผู้วิจัยเลือกสถานที่ที่จัดกลุ่มสนทนาที่สะดวกสำหรับสมาชิกทุกคน บรรยากาศเงียบ เย็นสบาย ไม่มีเสียงรบกวน และสามารถกันผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องให้ออกไปจากพื้นที่ที่ใช้ในการจัดกลุ่มสนทนาได้ง่าย ในการจัดกลุ่มสนทนาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ห้องประชุมของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเป็นสถานที่จัดสนทนากลุ่ม เนื่องจาก ห้องประชุมมีบรรยากาศที่สงบเงียบ อากาศเย็นสบาย เหมาะสมที่จะใช้เป็นสถานที่จัดกลุ่มสนทนากลุ่มในการวิจัยครั้งนี้

1.5 การกำหนดบุคคลที่เข้าร่วมกลุ่มสนทนากลุ่ม การจัดกลุ่มสนทนาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการสนทนากลุ่มออกเป็น 4 กลุ่ม โดยแบ่งตามคุณลักษณะพื้นฐานของกลุ่มที่คล้ายคลึงกัน คือ

- 1) **กลุ่มผู้นำชุมชน** คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ทรงคุณวุฒิ
- 2) **กลุ่มผู้ปกครอง** คือ ผู้ปกครองเด็กกลุ่มเป้าหมาย
- 3) **กลุ่มครูผู้สอน** คือ ครูผู้สอนที่มีภูมิลำเนาในตำบลยหว่า อำเภอสันป่าตอง หรือครูที่มีความคุ้นเคยกับเด็กกลุ่มเป้าหมาย
- 4) **กลุ่มผู้บริหารโรงเรียน** คือ ผู้อำนวยการโรงเรียน

อาจารย์ใหญ่ ในโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ตำบลยหว่า อำเภอสันป่าตอง

โดยการเลือกผู้ร่วมสนทนาในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะเลือกผู้ร่วมกลุ่มสนทนาที่มีคุณลักษณะตามกลุ่มที่ผู้วิจัยกำหนด และคัดเลือกผู้เข้าข่ายที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยพิจารณาว่าใครจะเป็นผู้ให้ข้อมูลดีที่สุด เช่น เป็นผู้ที่มีความพร้อมและกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกลุ่มสนทนา กล้าแสดงความคิดเห็น เป็นต้น ในการจัดกลุ่มสนทนาครั้งนี้ มีผู้ร่วมกลุ่มสนทนาในแต่ละกลุ่ม ๆ ละประมาณ 7-9 คน จำนวน 4 กลุ่ม รวม 34 คน

ขั้นตอนการดำเนินการสนทนา ในการจัดกลุ่มสนทนาในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามรายละเอียดดังนี้

- 1) **การนัดหมายสมาชิกกลุ่มสนทนา** ผู้วิจัยได้แจ้งกำหนดวัน เวลา และสถานที่ให้ ผู้รับเชิญมาเข้าร่วมการจัดกลุ่มสนทนา และย้ำเรื่องการเข้าร่วมประชุมตรงตามเวลา

2) การเตรียมสถานที่จัดกลุ่มสนทนา ผู้วิจัยร่วมกับผู้ช่วยวิจัย

ได้จัดเตรียมสถานที่สำหรับการจัดกลุ่มสนทนาให้เรียบร้อยก่อนการจัดกลุ่มสนทนา พร้อมทั้งจัดเตรียมเครื่องบันทึกเสียง และวัสดุอุปกรณ์และบุคลากรที่จะช่วยอำนวยความสะดวกให้พร้อมที่สุดก่อนที่ผู้ร่วมสนทนาจะเดินทางมาถึง

3) การดำเนินการจัดกลุ่มสนทนา เมื่อสมาชิกที่นัดหมายมาถึง

สถานที่สนทนา ผู้วิจัยและคณะผู้ช่วยวิจัยร่วมกันต้อนรับผู้ร่วมกลุ่มสนทนา พุดคุยสนทนาถึงเรื่องทั่ว ๆ ไป เพื่อให้รู้สึกเป็นกันเอง และเมื่อถึงเวลาและสมาชิกมาพร้อมกันแล้ว จึงเริ่มจัดกลุ่มสนทนา โดยผู้วิจัยได้แนะนำตนเอง และคณะผู้ช่วยวิจัยทุกท่าน อธิบายจุดมุ่งหมายของการจัดกลุ่มสนทนา และบอกให้ทราบว่าจะมีการบันทึกเสียงการสนทนา และจดบันทึกคำสนทนา เพื่อให้สามารถนำข้อมูลไปวิเคราะห์ จึงเริ่มการสนทนา โดยใช้เวลาในการสนทนาประมาณ 2 ชั่วโมง เมื่อการจัดกลุ่มสนทนาสิ้นสุดลง ผู้วิจัยและคณะได้กล่าวขอบคุณ และร่วมกันสรุปผลการจัดกลุ่มสนทนา เพื่อการปรับปรุงแนวคำถาม และปรับปรุงการจัดสนทนากลุ่มในครั้งต่อไป

การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) โดยตรวจสอบแหล่งข้อมูลด้านเวลา สถานที่ และแหล่งของบุคคล นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกระบวนการวิจัย แล้วนำมาเปรียบเทียบความสอดคล้องของข้อมูลตามแหล่งต่าง ๆ ดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่า ความเที่ยงตรงของการวิจัยในครั้งนี้จะขึ้นอยู่กับการศึกษาอบรมของผู้วิจัย การให้โอกาสในการมีส่วนร่วมของผู้ร่วมวิจัยทุกฝ่าย การเก็บข้อมูลในสภาพธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของการบรรยาย ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

1. วิเคราะห์ปัญหาของเด็กอายุ 6-16 ปีที่ไม่เรียนต่อ และออกกลางคันก่อนจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

2. วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้ง 3 ฝ่าย ว่ามีส่วนร่วมในกิจกรรมตามกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอนหรือไม่ ระดับใด และการวิจัยแต่ละกิจกรรมได้บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่อย่างไร โดยใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ในด้านความสนใจ ความตระหนักในการร่วมกิจกรรม เพื่อแก้ปัญหาให้เด็กในวัยเรียนของผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่าย นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลและสังเกตปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาอย่างต่อเนื่องตลอดมา